

ВІДКРИТА НАУКА В УНІВЕРСИТЕТІ УШИНСЬКОГО

Сьогодні світ переживає фундаментальний перехід від ізольованих досліджень до радикальної колаборації, де наукові знання стають загальнодоступними, прозорими та ефективними для кожного члена суспільства.

Відкрита наука (Open Science) трансформує дослідницький простір, спираючись на базове європейське правило: «відкритий настільки, наскільки це можливо, закритий настільки, наскільки це необхідно».

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» офіційно приєднався до цього руху, затвердивши власну **«Політику відкритої науки»** (<https://ftp.pdpu.edu.ua/index.php/s/hIJZvHeY1T6U2t>) рішенням ученої ради.

Цей документ визначає інструменти впровадження новітніх дослідницьких практик у діяльність закладу, де ключовим пріоритетом Політики є формування високої культури академічної доброчесності, а також посилення суспільного впливу університетської науки через розвиток громадянської науки (Citizen Science).

Екосистема відкритої науки в університеті базується на взаємопов'язаних цінностях якості, чесності, рівності та інклюзивності, які практично втілюються через шість ключових складових:

Рисунок згенеровано ШІ (ChatGPT-5) за повного людського нагляду

Відкритий доступ є однією з ключових складових сучасної наукової комунікації, що втілюється через сукупність практик, спрямованих на організацію безперешкодного й оперативного доступу до наукових результатів і науково-технічної інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

В Університеті Ушинського цей процес реалізується двома основними способами. Перший передбачає безпосередню публікацію результатів досліджень або даних у спеціалізованих журналах відкритого доступу, що класифікується як Gold Route, або «золотий» шлях. Другий напрям базується на самоархівуванні науковцями препринтів, постпринтів власних публікацій або первинних дослідницьких даних у відкритому електронному архіві – інституційному репозитарію, що визначається як Green Route, або «зелений» шлях відкритого доступу. У межах реалізації цього «зеленого» шляху та для забезпечення максимальної відкритості знань окремо передбачено, що наукові і навчально-методичні матеріали викладачів та дослідників мають обов'язково розташовуватись у спеціально створеній інституційній спільноті Університету Ушинського на міжнародній платформі Zenodo. Такий інтегрований підхід дозволяє закладу вищої освіти значно підвищити видимість, цитованість, надійне довготривале зберігання та суспільну корисність результатів роботи своїх науковців.

Відкриті дані передбачають вільний доступ до результатів експериментів. Дані мають відповідати міжнародним принципам FAIR. Це означає простоту пошуку, доступність та сумісність систем. Такий підхід запобігає дублюванню однакових дослідницьких зусиль. Повторне використання даних прискорює нові наукові відкриття. Також FAIR-дані мають бути придатними не лише для людини, а й для автоматизованої обробки комп'ютерними системами, алгоритмами та ШІ.

З метою практичної реалізації цих стандартів кожна наукова продукція, яка завантажується в інституційний репозитарій університету, обов'язково містить повні метадані. Для забезпечення тривалого зберігання, легкого пошуку та глобальної видимості кожному з цих матеріалів присвоюється постійна URL-адреса та/або унікальний міжнародний цифровий ідентифікатор DOI. Наукові результати цифровізуються та адаптуються під міжнародні стандарти FAIR, що робить їх повністю придатними для машинного зчитування алгоритмами штучного інтелекту. Передача таких даних у суспільне надбання юридично закріплюється використанням міжнародної ліцензії Creative Commons (CC-BY4.0, CC0 – рекомендовані для спільноти університету).

Відкрите рецензування трансформує традиційну оцінку наукових статей. Процес стає прозорим для всієї академічної спільноти. Імена авторів та рецензентів є відомими всім. Тексти рецензій часто публікують разом зі статтею. Це підвищує якість експертизи та довіру суспільства.

Для юридичного забезпечення відкритої науки автори використовують стандартні міжнародні ліцензії Creative Commons. Вони дозволяють чітко визначити права на використання інтелектуальної власності.

Creative Commons Attribution (CC BY): найпопулярніша ліцензія у відкритій науці. Вона дозволяє іншим поширювати, редагувати та використовувати статтю (навіть з комерційною метою), якщо обов'язково вказано ваше авторство та оригінальне джерело.

Creative Commons Zero (CC0): інструмент передачі матеріалів у суспільне надбання. Автор повністю відмовляється від своїх авторських прав у всьому світі. Цей формат найчастіше використовується для дослідницьких даних, щоб будь-який учений міг без обмежень інтегрувати їх у свої дослідження.

Відкриті освітні матеріали – це навчальні, методичні та наукові матеріали у відкритому доступі, які можна вільно використовувати, адаптувати, поширювати та повторно використовувати відповідно до умов відкритих ліцензій (зокрема, Creative Commons).

Сайт бібліотеки університету надає студентам і викладачам можливість користуватись матеріалами безкоштовних освітніх платформ, отримати доступ до архівів журналів категорії «А», «Б». З метою забезпечення високої якості та прозорості освітнього процесу, кожен викладач університету після обов'язкової процедури перевірки навчально-методичної продукції на плагіат та затвердження її вченою радою університету завантажує цю продукцію до інституційного репозитарію, а також у наукову спільноту університету на міжнародній платформі Zenodo.

Відкрите програмне забезпечення та методологія – вимога повної прозорості щодо того, як дослідження було проведене та за допомогою чого оброблялися його результати. Інші дослідники можуть легко відтворити умови експерименту. Заповнення декларації про використання ШІ та програм із софтом із відкритими ліцензіями гарантують чесність результатів.

В Університеті Ушинського цей принцип реалізується через обов'язковий детальний опис методології дослідження в анотації – як при завантаженні наукового доробку до інституційного репозитарію, так і при поданні матеріалів до фахових видань університету. Використання програмного забезпечення з відкритими ліцензіями та прозорість інструментарію гарантують чесність і валідність отриманих результатів. Невіддільною частиною цього процесу є обов'язкове заповнення авторами декларації про використання штучного інтелекту, а у випадку співавторства – декларації про особистий науковий внесок кожного дослідника.

Залучення громадян об'єднує професійних науковців та волонтерів. Звичайні люди допомагають збирати й аналізувати дані. Це масштабує дослідження до загальнонаціонального рівня, де громадяни стають активними

учасниками творення сучасного знання. Розробка і втілення таких проєктів роблять науку ближчою та зрозумілішою суспільству.

Упровадження Політики відкритої науки – це стратегічний крок, який забезпечує Університету Ушинського глобальну видимість інтелектуального доробку, відкриває доступ до міжнародних грантових програм та інтегрує університетську спільноту в єдиний європейський дослідницький простір. підвищує цитованість досліджень; підвищує довіру до науки; підтримує академічну доброчесність; прискорює науковий прогрес.